

JERZY ROBERT NOWAK

## Lengyel–magyar kapcsolatok a második világháború alatt

A Báthory, Bem és Petőfi nevével fémjelzett hagyományos lengyel–magyar barátság különösen nehéz próba előtt állt a második világháború idején: Magyarország ugyanis Lengyelország halálos ellenségének — a hitleri Harmadik Birodalomnak — az oldalán harcolt. A magyar nemzet mégis hű maradt ebben az időben is a barátság alapelveihez, kifejezésre juttatta a háborús Lengyelország iránti rokonszenvét, amely nem egy alkalommal váltotta ki a hitlerista politikusok és diplomáták felháborodását.

Az uralkodó körök olyan politikusai számára, akik — mint Teleki vagy Kállay — óvni próbálták a Harmadik Birodalommal szembeni politikai manőverek bizonyos korlátozott szabadságát, a lengyel kérdésben elfoglalt álláspontot egyfajta alibinek, enyhítő körülménynek tekintették, amely csökkenti Magyarország felelősségét a hitleri Németországgal fennálló szövetségért. E politikusok állásfoglalása távlatában lehetővé tette az angolszászokkal való kapcsolatfelvételt — lengyel közvetítéssel —, továbbá bizonyos esélyeket biztosíthatott nekik pozíciójuk megvédésére a hitleri Németország legyőzése után megtartandó lehetséges békekonferencián. Világosan látszanak ennek az elgondolásnak elemei Teleki miniszterelnök egyik jellegzetes nyilatkozatában, amikor is 1941 januárjában megbeszéléseket folytatott Ráczcal, aki a lengyel katonai menekülteket Magyarországról nyugatra szöktető, segítő akcióval foglalkozott. Rácz azon panaszára, hogy az akció végrehajtása elé különféle akadályokat gördítenek, Teleki így válaszolt: „Ne törődjete a nehézségekkel! A Ti munkátok a béketárgyalásokon Magyarország egyik jó pontja lesz!”<sup>1</sup>

Teleki miniszterelnöki hivatalba lépésétől fogva határozottan ellene volt bármilyen arra irányuló próbálkozásnak, hogy Magyarország bekapcsolódjon a Lengyelország elleni német fegyveres harcba. A háború kitörése előtt néhány hónappal — 1939. április 27-én — Csáky István külügyminiszter az ő utasítására erősítette meg Magyarország római nagykövetéhez — Villányihoz — írt levelében, hogy Magyarország kategorikusan elutasít mindenfajta követelést, amely arra vonatkozik, hogy megengedje a Lengyelország ellen vezényelt hadseregek keresztúlvonulását Magyarországon. Többek között ezt írta: „Ha viszont a németeket szó nélkül vagy esetleg tiltakozással beengednék, hogy rajtunk keresztül harcoljanak Lengyelország ellen, itt forradalom törne ki, és egy olyan morális letörés következne be, hogy önbizalmunkat elvesztve, még a németek által támogatott szlovákokkal szemben is a legelőnytelenebb helyzetbe kerülnénk.”<sup>2</sup>

1939. július 24-én Teleki miniszterelnök levelet küldött Hitlernek, amelyben világosan kifejtette, hogy Magyarország — minden politikai és katonai kapcsolata ellenére, amelyek a tengelyhatalmakhoz kötik — erkölcsi szempontokból nem vehet részt semmiféle Lengyelország ellen irányuló katonai akcióban. Teleki állásfoglalásának megtorlásaképpen, szankciók alkalmazása címen visszavonták a Magyarországnak már megígért katonai szállítmányokat. 1939. augusztus 8-án Hitler találkozott Csákyval Berchtesgadenben és erőszakosan megbírált Teleki levelének lengyel-

barát jellegét. Az állandóan érezhető német nyomás ellenére Magyarország mégis megtagadta, hogy a német haderők Magyarország területén vonuljanak keresztül.

Miután a hitleri Németország 1939 szeptemberében lerohanta Lengyelországot, a Harmadik Birodalom kormánya — a háborús műveletek mielőbbi befejezésére törekedve — újból megpróbálta rávenni Magyarországot, hogy a Lengyelország elleni háborúban közvetlen vagy közvetetten részt vegyen, cserébe ezért felajánlotta Lengyelország területének egy részét (Sambór és Turek környékét). Néhány nappal ennek az ajánlatnak a határozott elvetése után, szeptember 9-én, Ribbentrop azzal a követeléssel fordult a magyar kormányhoz, hogy a lehető legrövidebb időn belül adja beleegyezését a Lengyelország ellen vezényelt német hadtestek Magyarország területén történő átvonulásához. A Teleki-kormány szeptember 10-i ülésén határozottan elutasította ezt a német követelést is, azzal, hogy ez nem egyeztethető össze a magyar nemzet becsületével, és kifejezésre juttatta, ha Németország — követelésének elutasítása ellenére — mégis Magyarország területén vonultatná katonaságát, akkor a Magyar Királyság kormánya megteszi a szükséges lépéseket a németekkel szemben.<sup>3</sup> Egy nappal később a magyar kormány éles formában elutasította Szlovákia vazallus kormányának a német kormányéhoz hasonló követelését, azzal fenyegetőzve, hogy a Lengyelország ellen vezényelt szlovák csapatok Magyarország területén való átvonultatására irányuló mindenfajta kísérlet agresszióknak fog tekinteni. *Henryk Batowski* történész professzor a következőket írja erről „A háború első hetei” című könyvében: „Magyarország — elutasítva a német és szlovák követelést — komoly szolgálatot tett Lengyelországnak, hiszen ellenkező esetben először Lwów délről történő lerohanásának, aztán pedig a német erőknek Stanisławów (Ivano-Frankowszsk) és Kolomyja környékére való átjutásának, tehát a Romániával való utolsó kapcsolat szétvágásának a veszélye fenyegetett volna. A kormány, a legfőbb hadvezetőség, a katonai alakulatok, a menedéket kereső politikai munkatársak tömegei és általában a hitlerista megszállás elől menekülő egyszerű emberek ezrei nem tudtak volna egerutat nyerni, ha Németország megszerezte volna követeléséhez Magyarország hozzájárulását, és így néhány nappal előbb álltak volna a San keleti partján a németek.”<sup>4</sup> Mivel a Teleki-kormány a lengyelelles akcióban való részvétel minden formáját elutasította, Lengyelország a második világháború végéig a hitleristaelenes koalíció egyetlen olyan állama maradt, amellyel Magyarország nem került szembe egyáltalán háborús formában. Sőt mi több, Lengyelország 1939-es katasztrófája után több hónapon keresztül Magyarország volt Közép-Európa egyetlen országa, ahol fenntartották a lengyel konzuli hivatalokat (1940 augusztusáig) és a lengyel követséget (1941 januárjáig).

Különös figyelmet érdemelnek a magyar társadalom lengyelbarát beállítottságú részének szolidaritási akciói 1939 szeptemberében, amelyek gyakorlatilag túllépték Magyarország formális semlegességének kereteit a német—lengyel konfliktusban. Ezt igazolja Baloghnak, a magyar Külügyminisztérium politikai osztálya egyik tanácsosának, Ghyczy osztályvezetőnek, 1939. szeptember 6-án tett titkos jelentése arról, hogy szeptember elején fokozódtak a lengyelbarát propagandaakciók a különböző magyar szövetségekben és csoportosulásokban: „Ez a propaganda elsősorban a Lengyelország iránti rokonszenv felébresztésére, továbbá az önkéntes hadsereg létrehozására összpontosul, a végsőkben pedig arra irányul, hogy Németország és Lengyelország konfliktusában Magyarország az utóbbi állam oldalán álljon.”<sup>5</sup>

\*

Szeptember közepétől egyre nagyobb számú lengyel menekült csoport kerül Magyarországra, számuk végül is mintegy 140 ezret tett ki.<sup>6</sup> A menekültek országszerte kivételes vendégszerető fogadtatásban részesültek a magyar nép részéről. *Stanislaw Maczek* tábornok például ezt írja emlékirataiban:

„A 10. lovasdandárt minden lépésnél a nagyszűrű magyar lakosság fogadta és vendégelte meg, itatta és etette... Amikor az első napon a dandárparancsnokságot áthelyeztük egy kis városba... a városka egész lakossága kitódult a piacra és egy pillanat alatt »szétkapkodtak« bennünket maguk között... Én és családom a posta

vezetőjének kényelmes és nagy házába kerültünk. Vendéglátóim valamiféle kamrába költöztek, csakhogy nekünk a legjobb szobákat adhassák.<sup>77</sup>

Magyarország bizonyos területein a Lengyelországról írási rokonszenv nyílt tüntetésekben nyilvánult meg. A magyar vezérkar vezetőjének 1939. szeptember 27-i jelentése különös figyelmet szentelt például annak a ténynek, hogy „a lakosság egy része a városokban megvásárolja a lengyel jelvényeket és szembetűnő módon hordja azokat<sup>78</sup>, és óva intett ezen — szerinte „külpolitikai szempontból nem kívánatos” — demonstrációk következményeitől.

A Lengyelország ellen vezényelt német csapatok Magyarország területén történő átvonulásának megtagadása és a lengyel menekültek tízezreinek befogadása Magyarország és a Harmadik Birodalom között komoly feszültséghez vezetett. 1939. szeptember közepétől a hitlerista külügyminisztérium — közvetlenül vagy a budapesti német követség közvetítésével — éles tiltakozását fejezte ki a magyar kormánynak azért, hogy „Magyarország semlegességével össze nem egyeztethető mértékben nyújt segítséget” a lengyel katonai menekülteknek, és hogy ez nyilvánvaló „magyar—lengyel paktálás”. Nem hiányoztak a hitlerista sajtó hasábjain a Magyarországnak címzett nyílt fenyegetések sem. Például a „Neues Wiener Tagblatt” 1939. október 27-i száma óva intett: „Nem tűrhetjük tovább az erkölcsileg lezúllott lengyel csúrho számára Magyarországon nyújtott tüntető gondoskodást”; a „Berliner Börsenzeitung” 1939. október 28-i száma pedig felháborodással állapította meg, hogy „Határt kell szabni végre Magyarországnak Lengyelországgal szembeni irreális szentimentalizmusa elé.”

Magyarország állásfoglalása a lengyel kérdésben 1939 szeptemberének vége előtt Magyarország és a Harmadik Birodalom közötti kapcsolat komoly mértékű romlásához vezetett. Teleki aggodalmát fejezte ki, hogy Németország a Lengyelország elleni háború befejezése után azonnal fegyveres akciót indít Magyarország ellen. A fasiszta Olaszország külügyminisztere, Ciano gróf, emlékirataiban 1939. szeptember 25-én ezt jegyezte fel: „Villányi Magyarországról beszél. A készenléti állapot ellenére béke uralkodik ott, sokan vállalnák a harcot abban az esetben, ha Németország megpróbálná megtámadni az országot. Teleki gengszternek nevezi Hitler.”<sup>79</sup>

A lengyel kérdés a következő hónapokban is nem egy alkalommal volt összekülönbözések forrása a magyar—német kapcsolatban. A budapesti náci követség által a magyar hatóságokhoz írt leveleket olvasva nemegyszer találunk tiltakozást a magyar társadalmi és politikai élet különböző személyiségei vagy egyszerű átlagemberek részéről Lengyelországot írási tanúsított szolidaritás gyakori megnyilvánulásai ellen. A német követség 1939. december 21-i jegyzéke például nyomatékosan elítélte a nagykanizsai lengyel menekülttábor magyar katonai parancsnokának viselkedését, aki a menekültekhez intézett egyik beszédét azzal a felkiáltással fejezte be, hogy: „Nincs még veszve Lengyelország! (Jeszcze Polska nie zginęła).” Németország egy másik alkalommal (Erdmannsdorff német követ 1940. február 7-i feljegyzése szerint) az egyik magyar katolikus egyházközség papjának eljárása ellen tiltakozott, aki a mise celebrálása közben lengyel imádságot olvasott fel, és mindenki füle hallatára imádkozott az idegen hatalom által megszállt Lengyelorszáért, valamint a Sikorski tábornok vezette új lengyel kormányért.

Már szeptember közepén, a Magyarországra szökött lengyel menekültek érkezésének első napjaiban egy társadalmi szervezet alakult Magyar—Lengyel Menekültügyi Bizottság néven, amely a menekülteknek az élelmezésben, az elszállásolásban stb. nyújtott segítséget. Segítségre siettek a Magyar Vöröskereszt és egy sor olyan társadalmi lengyelbarát szervezet erői is, mint: az 1929. év óta működő Mickiewicz Magyar Társaság, az Országos Lengyel—Magyar Diákszövetség stb. Ezek a szervezetek egyedül mégsem oldhatták meg a lengyel menekültek magyarországi tartózkodásával kapcsolatos összes problémát. A Teleki-kormány ezért 1939. szeptember 21-én létrehozta a Menekültügyi Irodát a magyar Belügyminisztérium kötelékén belül, az úgynevezett szociális ügyekkel foglalkozó IX. ügyosztály mellett dr. Antall József vezetésével, akire a Magyarországra szökött polgári menekültekről való gondoskodás és felügyelet egészét bízta. Magyarországon alakult és működött a kor

Európájának egyetlen lengyel gimnáziuma Balatonbogláron, továbbá 27 általános iskola. Az 1938-ban Budapesten létrehozott és Zbigniew Zaleski professzor vezette Lengyel Intézet akadály nélkül folytatta tevékenységét egészen Magyarország 1944-es megszállásáig. A menekültek számos folyóiratot adtak ki, létrehoztak egy különleges kiadóhivatalt is, az úgynevezett Lengyel Könyvtárat, amely több mint 80 kötet lengyel és magyar szerzőtől származó művet adott ki.

Annak ellenére, hogy a „szülőföldüktől elszakított lengyel menekültek Magyarországon meleg szívélyességre, jó barátokra és gyengéd oltalomra találtak”,<sup>10</sup> a menekültek — de kiváltképpen a katonai internáltak — többségének fő célja mégis a nyugaton harcoló lengyel hadsereghez való csatlakozás volt. Kezdetben viszonylag könnyű volt a lengyel katonák illegális evakuálása Magyarországról, ez annak volt köszönhető, hogy a különféle magyar katonai fórumok sokszor messzemenően elnézőek voltak olyan tömeges, kiválóan megszervezett akciókkal szemben, mint amikor például a lengyeleket átsegítették a magyar—jugoszláv határon. Ennek köszönhető többek között, hogy 1939 októberében a Stanisław Maczek tábornok (akkor ezredes) vezette egész 10. motorizált lovas dandár evakuálhatott Franciaországba, és megállás nélkül folytathatta részvételét a második világháború harcaiban; így számos olyan harci dicsőséget szerezhettek a dandár, mint a Falaise melletti csata. 1940 júniusáig már több tízezer lengyel közkatona és tiszt (köztük az a 900 főből álló repülő személyzet, amely később lényeges szerepet játszott[ak] az Angliáért vívott légi-csatában) lépte át a magyar—jugoszláv határt, csatlakozva a nyugaton létrehozott lengyel hadsereghez.

A Harmadik Birodalom nyomása fokozatosan oda vezetett, hogy a magyar hadvezetőség igyekezett a Magyarországról nyugatra szökő lengyel katonák illegális „evakuálását” különféle módon megtorpedózni, megszigorította az internálótáborokban a fegyelmet, és növelte a határ ellenőrzését stb. Ebben a helyzetben még nagyobb jelentősége volt olyan magyarok segítségének, akik — mint Antall, Baló, Salamon-Rácz, Szegedi Maszák és mások — állásukat vagy összeköttetéseiket továbbra is felhasználva elősegítették a lengyel menekültek illegális evakuálását Magyarországról. Az illegális evakuálási akciók összehangolásában különösen komoly szerepe volt Antall Józsefnek, aki mint a magyar Belügyminisztérium IX. ügyosztályának vezetője, több száz lengyel menekültet látott el a szökést megkönnyítő hamis iratokkal, és így joggal rászolgált a „lengyelek atyja” elnevezésre, amelyet a menekültektől kapott. Tevékenységéért a Gestapo 1944 májusában letartóztatta, csak annak köszönhetette életét, hogy a németeknek a többszöri kihallgatás ellenére sem sikerült semmilyen terhelő vallomást kicsikarni a lengyel menekültek letartóztatott vezetőiből: Slawiktól és társaitól. A háború után a lengyel kormány a Polonia Restituta Erdemrend Parancsnoki Nagykeresztjével tüntette ki Antall Józsefet. Antall és több tucat más magyar hazafi segítése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a lengyelek jelentős számban vehettek részt a podhalei dandár Narwik melletti csatáiban, a tobruki harcokban stb. . . .

A lengyel katonák ezrei közül sokuknak sikerült Magyarországról nyugatra jutniuk a lengyel hadsereghez. Néhány ezer olyan személy is volt, akiket a megszállt haza területéről 1939 késő ősztől Budapesten keresztül a Magyarország fővárosában levő titkos lengyel bázisok közvetítésével szállítottak a nyugati lengyel hadsereghez. Zakopane, Nowy Sącz és Sanok övezetében számos rejtett ellátási pontot hoztak létre azok számára, akik megkíséreltek átjutni Magyarországra a hegyeken keresztül. Sok jól képzett hegyi vezető teljesítette áldozatteljes szolgálatát élete kockáztatásával, a gondjaira bízott menekültekkel a megszállt Lengyelország és a vazallus szlovák állam határán, majd a szlovák—magyar határon átkelve.

A magyar közvélemény többségének lengyelbarát állásfoglalása okozta, hogy a lengyel menekültek tömegei 1944-ig minden nehézség nélkül élhettek a munka, a kulturális fejlődés stb. lehetőségével, amelyet számukra már 1939-ben biztosítottak. Más volt a helyzet a menekültek szervezeteinek — kiváltképpen a Lengyel Menedékügyi Bizottság — működésével, amit ideiglenesen korlátoztak vagy pártfogóan

tágitottak a miniszterelnök-változások és a Harmadik Birodalommal szembeni engedelmesség fokától függően.

Teleki utódja — a németbarát Bárdossy — idején mégis jelentősen korlátozták a menekültügyi szervezetek működési szabadságát, sőt átmenetileg bebörtönözték Fietowiczot, Slawikot, Felczakot és a menekültek több más kiváló vezetőjét. A történelmi igazsághoz tartozik az is, hogy ebben az időszakban nem egy esetben utasították vissza Szlovákiába a határon elfogott lengyel menekülteket, sőt Bárdossy utasítására a Gestapo kezére adtak két lengyel futárt (szerencsére mindketten túl éltek a német börtönöket és koncentrációs táborokat). Annak ellenére, hogy lengyel részről határozott beavatkozás történt megmentésükre, Bárdossy ezt elutasította.

A Kállay miniszterelnök által történt hatalomátvétel után, de főleg 1942 végétől — amikor is politikájában egyre határozottabb fordulat állt be az angolszászokkal történő kapcsolatok kialakítása érdekében — komoly mértékben megjavult a lengyel menekültek magyarországi szervezeteinek helyzete. Kállay lengyelbarát politikájában egészen addig elment, hogy a szeptemberi évforduló napján (1943. szeptember 1-én) a budapesti rádió közvetítette a lengyel minisztertanács elnökének — Sikorski tábornoknak — Londonban elmondott és a lengyel nemzethez intézett beszédét, amelyben nyomatékosan kifejezte a szövetségesek végső győzelmébe vetett hitét. Ez a tény a hitleristák rendkívüli felháborodását váltotta ki, és [még] 1944 márciusában jegyzékben fogalmazták meg a német külügyminisztérium által Hitlernek előkészített vádakat a magyarok ellen, közvetlenül Horthyval való megbeszélése (Klessheimben) előtt.

A Kállay-kormány megbuktatása és Magyarország 1944. március 19-én bekövetkezett német katonai megszállása komoly csapást mért a magyarországi lengyel katonai és politikai konspirációs hálózatra. A Gestapo már a megszállás első napjaiban letartóztatta a menekültek, legális és titkos szervezetei vezetőinek többségét, többek között Fietowiczot és a „V Bázis” pártközi bizottságának egészét. Bezárták a menekültek minden intézményét és egyesületét. Hosszabban folytatta tevékenységét az 1944 márciusa után megszervezett katonai konspirációs hálózat. A magyar ellenállási mozgalom vezetősége, élén Bajcsy-Zsilinszky Endrével, a lengyel katonai konspiráció elé komoly harci feladatokat tűzött ki az 1944 decemberére tervezett budapesti felkelésben. Sajnos 1944 novemberében letartóztatták a Magyar Nemzeti Felkelési és Felszabadítási Bizottság vezetőit, és így véget vetettek a szervezkedésnek. 1944 végén a lengyel katonai internáltak többségét Németországba történő kényszerrevakualásnak vetették alá.

\*

A második világháború magyar—lengyel kapcsolatainak sajtóságos, szép lapját jelentik a lengyel ellenállási mozgalom és a Lengyelországban állomásozó magyar katonai alakulatok közötti kapcsolatok. Sok példát lehetne kiragadni arra, hogy a magyar katonák milyen segítséget nyújtottak a lengyel partizánoknak (Honi Hadsereg, Népi Gárda, Népi Hadsereg) és a német megszálló, valamint az ukrán nacionalista bandák által fenyegetett lengyel polgári lakosságnak. Több mint 300 magyar antifasiszta vett részt közvetlenül a lengyel partizáncsapatok harcaiban (a mai Lengyelország területén éppúgy, mint a Bugtól keletre eső övezetben a két háború közötti Lengyelország határa mentén). Például a Kowel—Brzesz—Pińsk vonalon harcoló „Jeszcze Polska” elnevezésű osztagban — amelynek parancsnoka Robert Satanowski ezredes volt — kiemelkedett a magyar partizánok csoportja, élükön Rácz Gyulával. Különbőféle formát öltött a lengyel ellenállási mozgalom és a Wołyńban állomásozó magyar katonai alakulatok együttműködése. Henryk Cybulski, a Przebrzeże helységben állomásozó, a lengyel lakosságnak az ukrán nacionalista bandák elleni önvédelmét biztosító gócpont parancsnoka „Vörös éjszakák” című emlékirataiban arról beszél például, hogy a Wołyńban állomásozó magyar katonai alakulatok szívesen osztoztak a lengyelekkel a számukra közérthető katonai titkokon, fegyvereken és az ellátáson. Megtörtént, hogy segítséget nyújtottak a lengyel ellenállási mozgalom bebörtönözött tagjainak kiszabadításában.

Sztumberk-Richter „Tüzér a gyalogossal” című emlékirata megemlíti azt, hogy

Wolyn környékén magyar segítséggel történő fegyverszállításra került sor. A magyar és lengyel katonai alakulatok közötti viszonyban íratlan szerződés uralkodott a kölcsönös semlegességről. Jellegzetes incidens történt 1944. február 23-án Włodzimierz környékén a német és ukrán csapatok (köztük az 1. páncélos ezred) által a Honi Hadsereg egységei ellen intézett roham idején. A magyar ezred, amelynek a német támadással kellett volna együttműködnie — amikor megtudta, hogy lengyel alakulatok elleni támadásról van szó —, az utolsó pillanatban megtagadta a harcban való részvételt, ezzel jelentős mértékben hozzájárult a lengyel sikerhez.

Olyan esetek sem voltak ritkák, hogy egyes városokban és falvakban — kiváltképpen a keleti területeken — állomásozó magyar alakulatok magatartása mentette meg a lengyel lakosságot attól, hogy a hitleri hadsereg vagy az ukrán nacionalista bandák lemészároljanak mindenkit. A magyar katonai alakulatok nagymértékben hozzájárultak például Łosice helység megmentéséhez, a német alakulatok parancsnoksága által tervezett pusztító akció idején jelentős mennyiségű fegyverrel — különösképpen nehéz géppuskákkal — segítették az ottani lengyel partizánokat; 40 magyar katona egyébként közvetlenül átment a partizánosztaghoz.

A második világháború alatti lengyel—magyar kapcsolatok nagyon érdekes — bár még mindig nem megfelelően feltárt — fejezete a varsói felkelők és a Varsó környékén állomásozó magyar alakulatok közötti kapcsolat. A németek azzal a feladattal bízták meg ezeket a magyar alakulatokat, hogy hozzanak létre zárat a Varsó környéki erdőkben folyó partizánharc és a harcoló Varsó között. A gyakorlatban a magyarok soha sem teljesítették a németek által rájuk bízott szerepet, nem egy alkalommal egész lengyel harci alakulatokat engedtek át szabadon vonalaikon (például 1944. augusztus 14-én), a kampinos-i erdőség vidékén pedig egy bizonyos ideig biztosították a felkelők közlekedési útvonalait. Gyakran tájékoztatták a magyarok a felkelőket a német haderők mozgásáról, továbbá nagy mennyiségű lőszer- és fegyvertartalékot is juttattak kezükre.

A felkelés ellen harcoló 9. német hadsereg parancsnokának, Vormann tábornoknak akkori jelentései nem véletlenül fordítottak figyelmet a magyar alakulatok és a lengyel lakosság, valamint a felkelők közötti szoros kapcsolatok különféle formáira, és figyelemztették a magyaroknak a felkelők oldalára való közvetlen átállásának veszélyére. Vormann tábornok 1944. augusztus 21-én kelt jelentése megállapította például: „Puszcza Kampinowska (a Kampinos Rengeteg) keleti részén erős nemzeti bandák csoportjai gyűltek össze azzal a feladattal, hogy friss erőkkel táplálják a varsói felkelést. Varsótól való elszigetelése lehetetlen, mert hiányzik az erő. Erre a célra a magyar erők felhasználását le kell állítani, mert a barátkozás veszélye nagyon megnőtt.”<sup>11</sup> (Itt természetesen a felkelőkkel való barátkozásról van szó.) A német hadvezetőség már azokat a különleges alakulatokat is kijelölte, amelyeknek meg kellett volna rohamozniuk a magyarokat abban az esetben, ha kiderült volna a felkelőkkel kötött végleges megállapodásuk.

Fordította: MOTYKA IMRE

## HIVATKOZÁSOK

1. „Új Magyarország” 1945. X. 9.
2. Ádám Magda—Juhász Gyula—Kerekes Lajos: „Magyarország és a második világháború” 236. oldal (Budapest, 1959).
3. Lásd: Allianz Hitler—Horthy—Mussolini: „Dokumente zur Ungarischen Aussenpolitik (1933—1944)” 260—262. oldal (Budapest, 1966).
4. A lengyel cím: „Pierwsze tygodnie wojny” 154. oldal (Poznań, 1967).
5. Magyar Országos Levéltár archív anyagai. Külügyminisztérium reservált politikai iratanyaga (a továbbiakban M. O. L. Küm. res. pol.) — 1939/17-7-4438.
6. Az eddigi magyar és lengyel feldolgozások körülbelül 140 ezer főre teszik a lengyel menekültek számát. Ezzel szemben Witold Bieganski ezredes az 1968-ban a „Lengyelország legújabbkori történelme 1939—1945” 2. kötetében közzétett „Lengyel emigráció Magyarországon az 1939—1940-es években. A katonai emigráció szerepe” című munkájában az általa elvégzett számítások szerint egy jelentősen kisebb számot ad meg; a körülbelül 54 ezer menekültből 33 ezer közkatonára, 5 ezer tiszt és 13 tábornok volt.
7. Stanisław Maczek: „A szekértől a harcokig” 95. oldal (Edinburgh, 1961).
8. M. O. L. Küm. res. pol. — 1949/17-7-5000.
9. „The Ciano Diaries 1939—1943” 150. oldal (New York, 1946).
10. „Lengyel Hírek” 1943. IX. 19.
11. Stanisław Andrzej Sochacki: „Fejezetek a lengyel—magyar fegyverbarátság történetéből” 119. oldal (Budapest, 1956).